

XXII. IPAR, KERESKEDELEM, KÖZLEKEDÉS.

Szövő-fonó-, bőr-, agyag-, kőfaragó- és kőműves-, fa-, vas- és élelmezési ipar. — Átmeneti kereskedés. Piaczok és vásárok. Főbb árúczikkek. — Folyami közlekedés, hajózás. Szárazföldi közlekedés.

I. Ipar.

Aradnak a középkorban jobbadán csak háziipara volt, mely a honfoglalástól a török hódításig lefolyt hetedfélszázad alatt lassan, szinte észrevétlenül fejlődött. A nép sokáig élt az itt talált, vagy épen az ősnépektől reá maradt eszközökkel s alig változtatott az öröklött formákon. Kézműveivel eleinte voltaképp csak az élet mindennapi szükségleteinek fedezésére szorítkozott; másrészt azonban tagadhatatlan, hogy — pl. az építés terén, — már az utolsó Árpádok idejében figyelemreméltó alkotásokkal találkozunk. Aradban igazi városi élet sohasem fejlett ki; de a kolostorok és várak alapítása itt is, mint mindenütt, ösztönt adott az ipar némely nemének meghonosodására. A középkorban Lippa volt Arad legiparosabb városa. Az Anjouk által dédelgett városban alkalmasint már az Anjouk idejében keletkeztek egyes *czéhek*; de csak 1550-ből olvasunk ezekről határozottan, midőn Uloman pasa felgyujttatta Lippa terjedt külvárosát, melyben «nagy számmal voltak *czéhek* és kereskedők s legtöbben a kalaposok»¹⁾. Zarándban már 1418. ismerünk egy Dékánhalma nevű birtokot²⁾ s a XV. században egy Dékán nevű jobbágycsaládot; valószínű, hogy mindkét név valamely czéh dékánjára vonatkozik. Mellőzve azon iparágakat, melyekkel népünk ma is házilag foglalkozik, csak azokról emlékezem meg, mikről határozottabb adataink vannak.

A *szövő-fonóipar* Aradban is a legrégibb magyar mesterségek közé tartozik. A Kenderestó, Kenderató, Kenderfark stb. helynevek bizonyítják, hogy a fonáshoz szükséges anyagot magában a vármegyében állították elő az asszonyok, kik bizonyosan maguk készítették saját ruháikat s a férfiak ingeit, gatyáit³⁾. A megyei oláh asszonyok ma is ősi minták szerint dolgoznak⁴⁾. A csipke emléke jobbágycsaládnévben, a szalagé és

¹⁾ *Istvánfy*, XVI. — ²⁾ *Dl.* 10711. — ³⁾ Gatyá, mint helynév, 1498-ból. — ⁴⁾ *Dömötör* L. Művész Ipar, 1886.

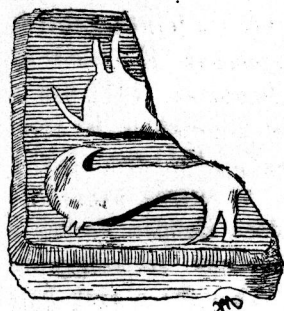
madzagé helynévben maradt reánk a középkor végéről. Mazagfalu neve (1429.) talán azt bizonyíthatná, hogy a helység lakói jobbadán hálóhoz stb. való madzag készítésével foglalkozott. Az az aranyhímzésű csipke, melyet 1863-ban a pankotai romok közt találtak¹⁾, már kereskedés útján kerülhetett Aradba. Felső ruhákat daróczból készítették s a férfiak gubát is hordtak²⁾. Némely családot mesterségéről neveztek *szabónak*. E szabók az urak számára már posztóból, bársonyból stb. is dolgoztak. 1311-ben a Lipóczyak egyebek közt tíz vég finom yperni *posztót* kötöttek le, ha aradi s más javaikra nézve tett egyességöket megszegnék³⁾. 1511-ben Dóczy Ferencz egy *paplan* odaigérésével akarja lekötelezni az ország nádorát⁴⁾; s a kor végén (1566.) a betlenösi lápok közt bújdosó Bethlen Farkas a zombékokban összevérezett lábait *bársony* dolmányának szétszaggatott darabjaiba göngyölgette. 1550-ben Lippán számos *czéh* volt; s ezek közt legnépesebb a *kalaposoké*⁵⁾.

A *bőrípár* Aradban is a régiiek közé tartozik. 1337-ben János *csizmediának* saját háza volt Szécsényben⁶⁾. Csizmedia-, Varga- és Fekete-Varga nevű jobbágycsaládokat már a XV. századbeli oklevelek emlegetnek. A *szücs*, *szijgyártó*, továbbá az *új*-, *tegez*- és *pajzsgyártó* mesterség emlékezetét szintén családnevek tartották fenn.

Az *agyagipár*, némely részében, már majdnem művészetté izmosodott. A *fazekasok*, *cserepesek* stb⁷⁾ kitűnő agyagot találtak mesterségükhöz magában a megyében is. 1418-ban Zaránd egyik helyét Fazakasegyháznak, a másikat, 1561-ben Fazekas-Varsándnak hitták⁸⁾. Varsándnak még akkor nem volt meg mai «Fazekas» jelzője. A mázas és mázatlan edények cserepeivel mindenütt találkozunk s az ú.-n. őskori cserepek közé igen gyakran tévednek efféle középkoriak. Paulis, Pankota, Arad, Simánd, Nadab stb. ezekben is igen gazdag lelőhelyek. Az összetévesztés könnyű, mert a kő- és bronzkori népek agyagedényeinek mintáit még sokáig használta a középkor s Aradban csak ritkán alkalmazta a mázt. Nadabon és Simándon különösen sokszor találunk sajátágos pohár- vagy tányéralakú cserepeket, melyek egészen eltérnek a maiak alakjától. Érdekesekek a simándi *bábsütő minták* is⁹⁾, melyek a legváltozatosabb alakokat mutatják. A *mécsesek* közt szintén vannak ritkább alakok¹⁰⁾. Egészen abban a modorban készültek, mint a pankotai apátság templomának *églái*, melyek kezdetleges domborművekkel állatokat, növényeket stb. ábrázolnak¹¹⁾. Aradon szintén találtak domborműves, középpütt párhuzamos jegyvonalakkal

1) *Parecz*, 16. A nemz. muzeumban. — 2) Darócz és Gubás nevű jobbágy-család a XV. századból. — 3) *Anjouk. okm.* I. 241. — 4) *Hasai okl.* 452. — 5) *Istvánfy*, 17. könyv. — 6) *Anj. okm.* III. 369. — 7) Családnevekben, 1474—7. — 8) *DI.* 10711. — 9) A nadabi és simándi cserepek nagy számmal vannak a nemz. muzeumban, az aradi lyceumban és *Török Béla* simándi gyűjteményében. — 10) Kivált egy, az aradi Maros medréből, az aradi lyceumban. A kalodvai romok közt szintén találtak. — 11) Több darab a nemz. muzeumban. A 424. lapon lévő ábra az aradi lyceum példányáról.

ellátott téglákat¹⁾. Mindezek kétségkívül magában a megyében készültek. — Legérdekesebbek azonban a Világosról, Pankotáról s főkép Nadabról reánk maradt *kályhacserepek*, Arad középkori agyagiparának már művészi alkotásai. Világoson a várromok közt két darabot²⁾, a pankotai apátság omladékai közt pedig számosat találtak, mázzal és a nélkül³⁾.

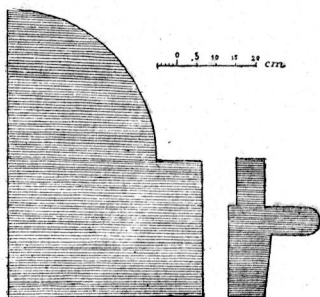
[Pankotai téglá.

annál idomtalanabb testű lovat csótár díszesíti. Mögötte fa látszik. A másik domborművön favágásban fáradozik két süveges, hosszú felső ruhába öltözött magyar. Ugyanonnan poháralakú kályha-díszítéseket is gyakran ásnak ki; ezek, úgy látszik, a levegő keringésének előmozdítására szolgáltak⁵⁾.

A *kőfaragás* a középkor vége felé ép oly fejlett lehetett Aradban, mint maga a *kőművesség*. A művészetek történetében bővebben is előadom, mily érdekes alkotások maradtak reánk ez időből. A művésziesség farag-

Nadabi kályharészlet.

Csálai szeglet- és párkánykő.

ványokat, domborműveket talán tengelyen szállították ide; azokat a koczka-köveket azonban, melyeket templomaink és váraink omladékai közt találunk, jobbadán a megye hegységeinek községeiből, helybeli munkások faragták ki.

1) *Nemz. muz.* 1867. évi jk. 33. sz. — 2) A délmagyarorsz. muzeumban. V. ö. Tört. Ért., 1879., 197. — 3) *Márki*, u.o.. 1885., 200. — 4) *Nyék* Alajos Kis-Jenőről küldte ugyan be a nemz. muzeumnak (1870. jk. 127. sz.), de egészen megfelel az ugyanott őrzött nadabi leletnek. — 5) *Főzsef főhgy.* ajándékából a nemz. muzeumban, 1880., 93. (1—4.) Néhány darab az aradi lyceumban és *Török* B. simándi gyűjteményében is.

Mindjárt Arad mellett, a csálai várban is igen csinosan faragott gyám-, szeglet- és párkányrészletek hevernek szanaszét, a mennyiben ugyan újabban egy kút kávázására nem pocskélták el az épebb darabokat¹⁾. Ugyan-onnan egészen ép és kitűnően égetett, a maiaknál hosszabb alakú és vastagabb téglákat is ösmerünk²⁾. Az *épitő-ipar*, melyről máshol szólok, a fejlettségnek nem csekély fokán állhatott. A szegény falusi házakat jobbadán csak fából rótták össze s így készítették az aklokat, csűröket is; bizonyosan minden falunak megvolt a maga tapasztómestere s Tapasztó nevű jobbágycsaládot ösmerünk is a XV. századból. A kőházakhoz való meszet magában a megyében égették; Meszt és Pestes a vidék legrégebb falvai közé tartozik s nevét mészégető kemenczéiről vehette. Egyszerű kőházak, minők voltak jobbadán a nemesi kúriák, még aradi pallérok tervei szerint készülhettek. Az emlékszerű templomok, kápolnák és várak építésénél az aradiak már alkalmasint csak mint munkások szerepeltek.

A fa feldolgozása jelentékeny lehetett. Az *ácsok* nemcsak az egyszerű faházak egyberovásánál találtak munkát, hanem a monumentalis épületek fődélszékeinek, tetőzetének elkészítésénél is. Az anyagot, mint ez természetes és mint különösen az aradi templom 1498. évi építésének történetéből tudjuk, a környék erdősegeiből szereztek be s helybelieket alkalmaztak ácsokúl, vagy faragó béresek gyanánt. Mindamellett csak egy Ács nevű jobbágycsaládról hallunk a középkorban. Hasonlóképen a megyében gyárthatták a zsendelyt is, melyet szívesebben használtak a cserépnél. De csak a solymosi várról tudjuk határozottan, hogy 1514-ben zsendelylyel volt fedve. A butoriparra emlékeztet az Asztalgyártó lippai jobbágycsalád (1475.) neve, az *asztalos* mesterség egyetlen emléke; hacsak az Ágya és Szék helynevekre nem akarunk gondolni. A *bognár* és *kádár*³⁾ mesterséget nélkülözhetetlenné tette a virágzó szőlőművelés, melyről már volt szó. *Kerékgyártó*-családdal szintén csak 1475-ben találkozunk először; e vidéken inkább szekereket használtak, mit a Szekeres családnév látszik bizonyítani. *Kút mesterek*, mint ma vannak, alkalmasint akkor is akadtak a nép közt, mert a kútásás gyakorlatot és ösmereteket kíván.

A vasipar kezdetleges lehetett. *Kovácsokról* csak családnevekben hallunk, *csiszárokról* (1232 óta) szintén. Ásó, kapa, kasza, sarkantyú, kengyel, nyílhegy, lándzsa, golyó, szeg, patkó, kampó, horog stb⁴⁾, valamivel utóbb azonban már kard és kés volt a leggyakrabban készített tárgy. Valószínűen aradi munka azon XVI. századbeli ostyasütő is, melyet a Betlenősi templom romjai közt találtak⁵⁾. Az *érczöntés* emelkedett-e arra

1) E sorsra jutott azon két faragvány is, melynek rajzát a beépítés előtt még el készíthettem. L. 424. I. — 2) Onnan s más aradi helyekről néhány darab a nemz. muzeumban és az aradi lyceumban. — 3) Kádár Máté 1495. pili jobbágy. A Kádár-halom neve is utal e mesterségre. — 4) A megyei leletek szerint felsorolva. — 5) 1823-ig a seprősi g.-kel. templomban, 1823—1848. Déznán Török Gábor gyűjteményében őrizték.

a fokra, hogy harangokat, csengőket stb. tudott volna előállítani, a bulcsi, pankotai és glogováczi leletekből meg nem határozhatjuk. Kisebb rézműveket itthon is önthettek.

Ötvös nevű család élt 1475-ben Lippán is; valószínű, hogy foglalkozása után nevezték így. Ötvösmunkát a középkorból Arad területéről csakis a bodrogi zárda őrzött meg; de ezt sem tarthatjuk aradi műnek. Hogy *könyvsajtó* sem működött Aradban, azt az irodalomról szóló fejezetben lesz alkalmam kimutatni.

Az *élelmezési ipar* ellenben virágzónak mondható. A *malomipart* először egy 1214. évi okirat említi. Ekkor ugyanis Boleszló váci püspök a Körösön túl levő Mager pusztát két malommal s a Vadász (Wadazow) mellett levő területet két malomhelylyel a leleszi prépostságnak adta¹⁾. 1326. a Salánkyaknak Bökényben (Kis-Jenő mellett) voltak malmai²⁾ s ugyanott 1484-ben is dolgozott egy malom³⁾. 1331-ben Dezső comes Antal comesnek a Csiger vizén, Kerekegyházy Laczk pedig 1412. a csanádi káptalannak a Maros aradi szakaszán egyebek közt egy malmot is ajándékozott⁴⁾. Fajdason a Fejér-Körösön Majsay Lőrincz 1418. a Maróthyak tagján építtetett malmot⁵⁾; 1429. a Csegedszeg határában, a Deménülése nevű legelő partján a Fekete-Körösön levő malmokat Maróthyék kapták⁶⁾. Sok porre, vizályra nyújtottak alkalmat (1474—1520.) a nadabi malmok, melyek a Fejér-Körösön állottak s a Nadabyak számára öröltek⁷⁾. — E vidéken egyáltalán sűrűn építettek vízimalmokat. 1477. Erdőhegyen a Kolbász- (majd Somosy- és Dóczy-)családnak 2⁸⁾, ugyanakkor Betlenősi-ben a Neczpályaknak 1⁹⁾, 1478—87. Székudvar határában a Czeceyeknek s a Muronyi Véreknek 1—1¹⁰⁾, 1486—9-ben Gyarmaton a Fekete-Körösön Dóczynak 1 malma volt s ennek molnárát megverte, csolnakját pedig elvitte Zeléndi Buda János¹¹⁾. Az olyan sokat emlegetett nadabi ó-malom csak egy kőre járt, mégis aránytalanul nagy volt az értéke, mert 1516-ban 4000 frtra becsülték; s így érzékenyen sujthatta a nadabi közbirtokosokat, hogy új malmukat le kellett romboltatniok s a régiek helyére építniök¹²⁾. Ebből is látjuk, hogy a Fejér-Körösön levő malmok épületei szilárdak voltak egészen Sebesi István fölléptéig, ki 1780. febr. 13. a Fejér-Körös egyik mellékvizén, a Tasnyikon adta át a közhasználatnak újabb rendszerű hajómalmait, melyek oly nagy becsületet szereztek az aradi lisztnek¹³⁾. A szomszéd birtokosok nem szívesen látták, ha a malom helye változott, mert a vizet könnyen földjeikre szoríthatta az érdekében

1) *Fábián*, 211. — 2) *Dl.* 28575. — 3) *Dl.* 18937. — 4) *Hazai. okm.* III. 110. *Fejér*, X. 5., 373—6. — 5) *Haan*, 47. — 6) *Haan-Zs.* 41—4. *Dl.* 12086. — 7) *Dl.* 17560., 18464., 18496., 20623., 20685., 21394., 22408., 22993., 23344., 23435. — 8) *Dl.* 17931. — 9) *NRA.* fasc. 1687. nro 2. §. 6. Csak a regestrumban. — 10) *Dl.* 19090., 19092., 19272—3. s *Révay-It.* Divers. fam. III. 20. — 11) *Dl.* 19477. — 12) *Dl.* 22408. — 13) *M. Hirmondó*, 1780., 99. 1.

emelt malomgát vagy új ásás. 1495-ben pl. Corvin János panaszkodott a Cibakok ellen, kik Gyulavarsádon a Fejér-Körösön levő malmuk épületét megváltoztatván, a herczeg rétjei víz alá kerültek¹⁾. Csatornákat, vagy fokokat a Fejér-Körösön épen a malomipar érdekében ásattak. Erdőhegy határában a Körös egyik helyét már 1394-ben *Marosi Miklós ásásának* nevezték²⁾. A Körös fokain és erein különben már a középkorból ösmeretesek egyes malmok. Így pl. a Szederkényi Piskyeknek több malmuk is volt a kislejtségi Nagyéren s ezeket 1522. május 21. egyebek közt azon kikötéssel adták el Majsay Benedeknek, hogy azokban *malomvám* nélkül örökösen, szabadon örökléssenek³⁾. — A tulajdonképeni Aradban szintén szép számmal működtek malmok. Ott a Maros mellett 1428. óta ismeretes Molnári-pusztá neve. 1481-ben Csályay István Országgh János egykori marosi malmának helyét élethosszig Dóczy Imrének engedte át⁴⁾. 1514. márcz. 24. a Mázsás-család 2 forintért adta el Sebesy János lippai polgárnak Lippán, a Maroson, a Molnár Mátyás és Csery Tamás malmait közt levő malmát⁵⁾. A solymosi várnak külön *szárazmalma* volt; legalább 1514-ben a solymosi jobbágyok panaszkodtak, hogy a búzát föl kell vinniök a várhegyre s ott kénytelenek azt megszeleltetni, megmosni és megörölni, holott azt saját lakásaikban is megtehetnék⁶⁾. Az aradi káptalan, mely csak 1519-ben adta el a Torda közelében, Egyházfalva határában, az Aranyos vizén három s megtartotta ugyanott két köre járó másik malmát⁷⁾, semmiesetre sem hagyta felhasználatlanul a Maros vizét.

Az élelmezési ipar másik ága, a *mészárosság*, a középkorban nem fejlődött ki annyira, mert a lakosok saját gazdaságukból is elláthatták magukat hússal. Az aradi piacon a prépostnak régi s 1392-ben ismét elősmert joga volt rá, hogy a mészárszékekben (in macellis) czímeres húst (carnes, quae sigillares apellantur) méressen; hogy azonban a kanonokok piacza rövidséget ne szenvedjen, a prépost egy jobbágyának sem volt szabad a húst otthon, saját lakásán kimérni és eladásra kitenni. A káptalant, illetőleg annak dékánját s nem a prépostot, vagy tisztjét illette meg az a jog, hogy a fölmerült visszaélések ellenében intézkedjék s hogy megbüntesse a kihágókat, akár a prépostnak, akár másnak jobbágyai, *régi szokás szerént* bírságot vetvén ki reájok⁸⁾. A jobbágyok közt már e korban is ösmerünk Mészáros nevűt. — Itt-ott *korcsmáról* is van szó. 1471-ben Keszend vidékén állott Korcsomárosfalva⁹⁾ s a Kladvai-patak forrásánál, Arad és Zaránd egykori határán egy emelkedést, mely Ágris és Kladvó közt az erdei út mentén fekszik, ma is Korcsmahegynek híják. Egy 1489. évi tanúvallatás szerént a Zádorlakáról Csálára vezető úton korcsma

1) *Müncheni* lt., XVII. 121. — 2) *Haan-Zs.* 56. (Marosimiclosasasa). — 3) *Bölöni*-lt. nro 14. B. »Fruges et blada molendini, sive porcio molendinarum, quod vulgariter malomwam dicitur.« — 4) *Dl.* 18549. — 5) *Újhelyi*-lt. II. 28. — 6) *Müncheni*-lt. Miscell. — 7) *Tört. Adattár*, III. 23—5., 109—110. *Tört. Tár*, 1891., 124. — 8) *Dl.* 29743. — 9) *Csánki*, I. 737.

(Taberna bibentium) állott; de bajosan örvendett jóhírnek, mert alig fogott ki előtte Nagy Ozsvát betlenösi tiszttartó, feleségét Haraszthynak egy fegyveres jobbágya, mint valami rossz asszonyt¹⁾, bekísérte a csálai bíróhoz. Boron kívül sört is ittak Aradmegyében s valószínű, hogy — főképp ez utóbbit — útszéli csárdákban is mérték. Végre meg kell emlékeznünk a nagyurak *szakácsairól*, kik «művészetökkel» néha tekintélyes birtokot szereztek maguknak. Zarándban 1439-ben két Szakács nevű helység állott²⁾ s eredetileg alkalmasint a világosi királyi vár szakácsainak javadalmazására szolgált. A gazdag főurak és főpapok külön szakácsokat tartottak. Ösmertes, hogy Szilágyi Mihály kormányzót 1459-ben szakácsa szabadította ki világosi fogságából³⁾. 1475-ben Gúti Országgh Sebestyén Kovásziban, hű szolgálatai fejében, egy jobbágytelket adott Cocus, vagyis Szakács Benedeknek⁴⁾. 1532-ben Budán, 1538. Békésben s időközben valahol Aradban is megajándékozta János király a maga hű szakácsát, Bereczky Mihály mestert, (kit közönségesen csak Szakács Mihálynak neveztek), s Izabella királyné 1540. meg is parancsolta Lippa városának, hogy a nemes szakácsot János királytól kapott minden szabadságában megoltalmazza⁵⁾.

II. Kereskedelem.

Arad ipara oly csekély volt, hogy a belső szükségletet is alig elégíthette ki; ehhez képest behozatalra szorult. A kereskedők megjelentek a vármegye különböző helyein tartott vásárokon s még alig gondoltak arra, hogy állandó üzleteket nyissanak. A Maros, a keleti kereskedelem egyik fő ere, egész folyásának 120/0-ával érdekelte Aradvármegyét, melynek helységei mindkét oldalon sűrűn sorakoztak egymás mellé. A folyón hajók és tutajok közlekedtek s a víz partján csinált út (via publica) vezetett. Mindaddig, míg a keresztshadak a szárazföldi utakat követték, a Levante-kereskedés a Maros vonalát sem hanyagolta el. Az Anjouk idejétől kezdve, midőn a török hódítás nemcsak a Görög-császárságot rendítette meg alapjaiban, hanem érzékeny csapást mért Velencze tengeri kereskedelmére is, a Maros völgye ismét élénkülni kezdett s Lippa és Arad (Brassó, Szeben, Szeged és Pest közt) a Levante-kereskedésnek egyik állomása lett. 1233. után a Maroson való sószállítás a vállalkozó zsidóktól, kiknek elegendő eszközük és tárházaik voltak, e vidéken tudvalevőleg a bulcsi apátság, a jánosvitézek és az aradi káptalan kezei közé jutott⁶⁾ s így a kereskedelem csökkent; mert alig képzelhetjük, hogy e papi testületek mellékes üzletekbe bocsátkoztak volna. Ezt az állapotot nem is lehetett fenntartani sokáig. Nagy Lajos idejében már *szebeni kereskedők* járnak

1) Tanquam meretricem. *DI.* 19589. — 2) *DI.* 24822. — 3) *Heltai*, M. Krón. 392—5. — 4) *DI.* 17709. — 5) *Újhelyi-lt.*, II. 35. és 37. III. 17. — 6) *Árpádok*. új okm. VI. 183., 349., 520. *Fábián*, I. 184—6.

a Maros aradi szakaszán, kiknek azonban nem-egyszer lehetett okuk olys panaszra, mint 1386-ban, midőn Gregus és János bulcsi lakosok őket kirabolták¹⁾. Annak, hogy 1457. végén Rozgonyi János sószállító-hajóit Szilágyi Mihály Lippán lefoglaltatta²⁾, politikai okai voltak s nem riaszthatták vissza a kereskedőket. Még *raguzai* kereskedők is útba ejtették Lippát s 1551-ben, átutaztukban, épen ezek hitták meg a törököt Lippa elfoglalására³⁾. Ferdinándnak Lippát ostromló csapatai, kivált a spanyolok nyomában, egész csapat külföldi, kivált olasz kereskedő járt s a katonáknak oly méregdrágán árulták selyemszöveteiket, ruháikat stb., hogy ezek majdnem egész zsoldjukat rájuk költötték. Ferdinánd tehát 1551. nov. 20. a táborban való kereskedést kénytelen volt eltiltani⁴⁾. A tordai országgyűlés még 1577-ben is Szászsebest jelölte ki a Lippa felől Erdélybe menő idegen kereskedők árúinak lerakására⁵⁾. Ehhez képest valamennyire a helyi kereskedelem is kifejlődött Lippán. 1475-ben Kalmár (Mercator) és Tózsér nevű polgárait említi egy oklevél, 1526. pedig Cseke Miklós lippai kereskedőt ismerjük névszerént⁶⁾, a mi mutatja, hogy tősgyökeres magyar emberek sem vonakodtak a kereskedéstől. A tőzséretet, kik eleintén jobbadán izmaeliták és zsidók voltak, a pénzérték gyakori változása és a könnyebb hitelnyitás tette szükségessé. A pénzüzet Aradban sem volt ismeretlen s a kölcsönzéssel nemcsak egyes urak és papok foglalatostkodtak; mit az említett Tózsér-néven kívül az is bizonyít, hogy 1514-ben Künisch Mátyás, Brandenburgi György káplánja, a solymosi és lippai őrség költségeire száz forintot egy lippai aranyváltótól (golt wechsler) vett kölcsön⁷⁾.

A *vásártartás* első nyomát 1198-ból találjuk. Ekkor ugyanis Imre király a Bihar-, Zaránd- és Békésvármegye piaczaín szedett vámjövedelem két harmadrészét a váradi püspökségnek ajándékozta, s I. Lajos 1342-ben a hiányzó egyharmadot is átengedte⁸⁾. 1241. még a tatárok is gondoskodtak e vásárok megtartásáról. Aradnak az Árpádok idejében is volt piacza s 1392-ben már ennek régi szokásaira hívatkoztak, midőn különösen a piaczi mészárszékek ügyét szabályozták. Érdekes, hogy a prépost és káptalan külön piaczokat tartottak s hogy a piaczra a kanonokok vagy személyesen, vagy dékánjok által ügyeltek föl s, a prépostnak és tisztségének mellőzésével, a vásár szabályai ellen vétőkre egyenesen ők rótták ki a bírságot⁹⁾. Vásártérül, mint egy 1431. évi oklevélből kitűnik, az Arad és Mikelaka közt elterülő közlegelő volt kijelölve¹⁰⁾. Sámolykesziben már Zsigmond király engedélyezett vásárokat, Mátyás király pedig 1461. május 11. megparancsolta, hogy az azokon megjelenő kereskedőknek és kalmároknak szabad útjok legyen mind javaikra, mind személyökre nézve s

1) *Tört. Adattár*, II. 342. — 2) *DI.* 15423. (1459.) — 3) *Hammer-Purgstall*, *Gesch des Osm. Reiches*, II. 215. — 4) *Tört. Tár*, 1891., 436. Orsz. It. — 5) *Erd. orsz. eml.* III. 117. — 6) *DI.* 17660. *Újhelyi-It.*, III. 15. — 7) *Müncheni It.* Brand. 66. *Fragm.* III. — 8) *Anjouk.* okm. IV. 292—3. — 9) *DI.* 29743. — 10) *Fábián*, I. 205.

s hogy királyi vámokat ne fizessenek. Ellenben a Maróthyak méltányosan megvámolhatták az utazókat és vásárosokat, minek jelzésére joguk volt egy magasra felhúzott kereket felállítaniok. E kiváltság fejében azonban arra kötelezte őket, hogy Sámolykeszi határában a mocsaras helyeken, hol az utasokat és vásárosokat veszedelem érhetné, jó hidakat készíttessenek¹⁾. Ugyanazon vidéken (1486.) még a varsándi vásárokat említik²⁾; a simándiak a XVI. század második felében híresedtek el leginkább. De már e korból számos bábsütő mintát találtak ottan, a mi bizonyítja, hogy a mézeskalácsosok sátrai akkor is a vásárok keresett helyei voltak; s az a körülmény, hogy a simándi köből közhasználatban volt, a gabona-kereskedés nagyobb önállóságára és élénkségére figyelmeztet. — 1475-ben nem sokat használhatott a lippai vásár (nundinae, seu forum armale) jóhírének, hogy a várnagy néhány ott megjelent jobbágyot hatalmaskodva elfogatott³⁾. Különben minden városnak és mezővárosnak volt joga vásártartásra.

A piaci árakról nincsenek följegyzéseink; de következtethetünk a pénz szükére, ha tudjuk, hogy — még II. Ulászló idejében is — Aradban 2 frtért malmot, 3 frtért szöllőt, 5 frtért nemesi kúriát lehetett venni s hogy 1511-ben Iratoson egy ellopott lovat és csuhát 10 frtra becsültek.

A *terménykereskedés* jelentéktelen lehetett, mert jóformán termelők-ből állott ki a vármegye és szomszédsága. Kivételt képezett a *fa*, melyet tutajokon egészen Szegedig szállítottak a solymosiak, váraljiak stb.⁴⁾ s a *bor*, melyet ugyan jobbadán szintén csak háziszükségletekre szűrtek, de melylyel az élelmes lippaiak, pankotaiak stb. bizonyosan távolabbi vidékeket is fölkerestek. E kereskedés természetes útvonala az alföld felé vezetett, hol Szeged csak akkép tudott versenyezni, hogy polgárai a Szerémségben vásároltak szöllőt és a híres szerémi borral kereskedtek. — Az *állatkereskedés*, ha van is rá példa, hogy Aradból, Zarándból távolabb vidékekre is vittek lovakat, általában a vármegye határain belül folyt; mint a hogy a megyében lakó iparosok is inkább csak közvetlen megrendelésekre, vagy a megyei vásárok számára dolgoztak s aligha volt sok bajuk az idegen versenynyel. Maga az *átmeneti kereskedés*, melynek fő iránya a Maros völgye volt, aránylag kevéssel járult a lakosság jóllétének emeléséhez.

Súlymértékül szolgált a *mázsas*⁵⁾, ürmértékül az *itcze*⁶⁾, a *pint*, az *akó* (1453.), a határozatlan jellegű *hordó*, az olykor köbölnek (cubulus) is hitt *akó* és a simándi *köböl*⁷⁾, valamint az ennek negyedét tevő *véka*, melyet azért quartának is neveztek. Hosszmértékül a *könyök* vagy *rőf*⁸⁾ (ulna) stb. volt divatban.

1) *Dl.* 15585. — 2) Gyömrői *Teleky-lt.* XV. 1., 24. (Dr. *Csánki* szívességéből). — 3) *Dl.* 17660. — 4) A solymosiak kérelme 1514. *Müncheni lt.* — 5) Mázsás nevű lippai család, 1514. *Újhelyi-lt.*, II. 28. — 6) Yciafua, 1232. *Haan*, 7. — 7) 1561. *Bunyitay*, II. 261—2. Ezt a mértékegységet Békésben is széltére használták. — 8) 1412. — *Haan-Zsilinsky*, 27.

III. Közlekedés.

Mátyás király, mint a sámolykeszi szabadalom-levélből kitűnik, a kereskedelem előmozdítása végett az útak jókarban tartásáról is gondoskodott. Nagyon sok lehetett ez irányban a kívánni való, de még sem voltak oly kétségbeejtők a viszonyok, mint általában hiszik.

A közlekedés legrégebb útja a *folyóvíz*, legnagyobb akadálya a sok mocsár, ér és fok. A *Maros*¹⁾ volt Arad életere, közlekedésének fő vonala, mint ma, akkor is 214 km. vonalon. Mindjárt a magyar állam megalakulása után találkozunk rajta járó hajókkal. Szent István és Ajtony közt, egyebeken kívül, az mérgesítette el a viszonyokat, hogy Ajtony lefoglalta a király sószállító hajóit. E hajók 1100 métermázsányi terhet, Aradtól pedig 3—4 annyi is elbírtak. Valószínű, hogy az aradi káptalan, melynek alapítólevele (1135.) említi először az aradi Marost s annak egyik fokát²⁾, Aradig három hajón szállította az öt megillető 2000 darab kőst, a mi — egy darabra 25 kilogrammot számítva — bátran reá ment egy 500 métermázsás hajóra. Egy rakodmány (thumenus) só ennyi lehetett. 1192-től a pannonhalmi apátságnak három hajója járt a Maroson³⁾ s e hajók 1211-ben II. Endrétől ugyanazon kiváltságokat nyerték, a miket a besztercei és aradi egyház hajói élveztek⁴⁾. Tehát vámfizetés nélkül, szabadon járhattak. Pannonhalmának ezen kiváltságát, Aradra hívatkozva, 1233-ban⁵⁾, tehát két évvel utóbb erősítette meg, hogy az aradi káptalan hajóinak vámentességét megszüntette⁶⁾. 1238-tól a jánoslovagok tauczi házának is 6 hajója járt a Maroson, melyet a bulcsi, egresi stb. apátság hajói szintén szeldeltek. De magánosoknak is voltak hajóik a Maroson; így 1457—9-ben Rozgonyi Jánosnak⁷⁾, 1514-ban Königsfeld Péternek⁸⁾ stb. Lippaváros középkori címerében is benn van a hajó. (Lásd 183. lap.). 1551-ben az ostromlott Lippa számára külön hajók szállítottak eleséget⁹⁾; később pedig a török külön kis hajóhadat szervezett a Maros aradi szakaszán. A hajózás a jégzajlás elmúlta után azonnal megindult¹⁰⁾. Mivel a terhes hajókat vízmentében sem lehetett pusztán az evezőkre bízni, kétségtelen, hogy a hajóvontatás, mely a parton vezető út nélkül képzelhetetlen, már akkor is divatozott. A régi pécskai népdal szerint

»Arad felől jön egy terhes hajó,
Húzza aztat harminczhat sárgaló«¹¹⁾.

A két parton, egymással szemközt, számos helység lévén, a helyi közlekedésre is tekintettel kellett lenni. *Híd*, tudtommal, sehol sem volt a

1) A XVII. századbéli *Szamosközy* szerint (Tört. Munkái, III. 320.) Magyarországnak nagyságra második folyója. — 2) Dl. 31121. — 3) *Árpádk. okm.* VI. 183. — 4) U.-o., 349. — 5) U.-o., 520. — 6) A törvénykönyv (1231.) *Endlichernél*, 428. — 7) Dl. 15423. — 8) *Müncheni* lt. Künisch jelentése. — 9) *Horváth*, Frater György, 336. — 10) Hunyadi J. levele, 1445. Tört. Tár, 1861. IX. 150. — 11) *Kálmány*, Koszorúk, I. 140.

Maros aradi szakaszán; csak később, a törökök építettek egyet Lippánál¹⁾. Arad közelében, Szent-Miklósnál még 1550-ben is hajókon kellett átkelnie Kászon pasának²⁾. *Révhelyek* nagy számmal lehettek ugyan, de az oklevelek a Maros alföldi szakaszán csak a kalodvait (1501.), sződít (1472.), asszonylakit (1388—1514.), zádorlakit (1511.), bécsit (1421.) és papit (1434—1529.) említik. *Vámszedő helyek*: Gözevámja, Lippa, Bizere, Asszonylaka, Nagyfalu, Pécsk. A Maroson ezenkívül, mint láttuk, számos *malom* is állott, a mi nem kevéssé akadályozhatta a *tutajozást és faúsztatást*, melyet 1514. is gyakoroltak a solymosiak s bizonyosan más partilakosok is.

Jobbról a Kisalmáspataka (1364.) a Solymosi- és Kalodvapatak (1441.), balról a Pestes-, Rágáspataka, a Bélakútjával gyarapodott Nyirespatak, a Csesztaróczi-patak ömlött bele stb. s a Harangod szakadt ki belőle. Középkori oklevelek csak ezekről emlékeznek, pedig jobbról közel 40 s balról 54 patak vagy száraz érmeder vezet a Maros felé; s ezek hajdan, midőn az erdők több csapadékot tarthattak fenn számukra, bővebb vízűek lehettek. A velők gyarapodott Maros medre néhol nagyon kiszélesedett, máshol ismét összeszűkült. Zátonyai néhol valóságos szigetekké növekedtek. Egy nagyobb sziget Tótváráddal szemben feküdt, mire (1483) Szigetfő (a mai Osztrov, azaz Sziget) neve utal. A kalodvai pálosok kolostora maga is szigeten állott (1497). Tőle kissé nyugatra esett Pelletsziget (1518). Lippától Szegedig még 1707-ben is számos szigetet említnek a Maroson s különösen nagy lehetett ezek száma Aradon alúl, hol a Harangod kiszakadt belőle. Máshol ismét örvények veszélyeztették a közlekedést; pl. Aradon alúl a Csenkörvénye (1256.). Azonban, mint láttuk, mindamellett is rendszeren közlekedhettek a terhes hajók a Maros egész vonalán.

Zaránd fő folyója a *Fejér-Körös* volt³⁾, mely tulajdonképen egész völgyével, még torkolatával is odatartozott. Oklevelekben 1199. említik először, mint a mely mellett, a Makra közelében, Dienesmonostora épült⁴⁾. Az alföldre kiérve, vizei nagyon szétterültek s roppant mocsarakat alkottak. Még a XVII. században is Boros-Jenőtől Gyuláig és Sarkadig olykor síkvíz volt az egész terület; Betlenősitől pedig le, a Fekete-Körössel való egyesüléséig, a XVI—XVII. századbeli írók szerint «*a megmérhetetlen sarkadi tavat*» alkotta⁵⁾. E tó voltaképen az erek és fokok összevisszaságából állott. A zarándi vártól elvett (Gyula határában lévő) Szerhet határában már 1232-ben ezeket említik: Salfoka, Lósok-örvénye, Itczefoka, Lehödfoka, Csekefoka, Perefoka⁶⁾. Mellékveizei közül említik a Keszend-patakot, 1363-ból a Nagyér-folyót Köbli határában 1438-ból, a Nagyérpatakot Kis-

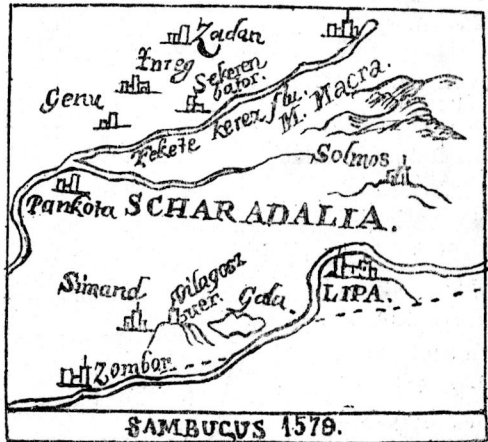
¹⁾ Az 1550. évi ostromban említett szűk híd a várba az egyik sánczárkon keresztül vezetett. — ²⁾ *Verancsics*, VII. 166. — ³⁾ Nevét a középkori oklevelekben mindig *Fejérnek* írják. — ⁴⁾ *Fábián*, I. 235. — ⁵⁾ *Márki*, Sarkad Története. 7—8. — ⁶⁾ *Árpádok okm.* VI. 503.

Fajdas vidékén 1522-ből, Érhátot 1480., Csentét s Érszeget 1484., Nadab határában. Baloldali legnagyobb vize, a *Csigere*, 1331-től fogva szerepel. A Csigerén s magán a fő folyón, a Fejér-Körösön, Nadab, Székudvar, Erdőhegy és Varsánd alatt malmok állottak. 1498—1505. Kis-Jenőnél Corvin Jánosnak állt egy hídja, melyen vámot is szedett; ezt azonban Erdőhegyi Balázs, Miklós és Bernát fegyveres erővel lerombolták s a maguk területén, Erdőhegyen építettek új hídát 1507-ben¹⁾, 1495. Czibak Ferencz és János a maguk varsándi hídját Corvin János péli erdejéből építették²⁾. Vámszedő hely volt Pél már 1404-ben³⁾, Nadab pedig 1497—1520. közt is⁴⁾. 1429. említik Zaránd révét, mely a Körös és Csiger egyesülésénél feküdhett⁵⁾; 1438. Köblinél magán a Körösön, a belészakadó Nagy-éren pedig Kerecséntől nyugatra és Csentén volt egy-egy rév.

A Fejér-Körös torkolata, régi térképen.

A *Fekete-Körös*⁷⁾ jóval rövidebb vonalon mosta Zarándot; Talpasnál érte el s Antnál már ismét bihari területre jutott. Csak furcsaság-számba mehet az a mód, melylyel folyását Sambucus 1579. évi térképe ábrázolja⁸⁾. Szerénte a folyó, melyet 1214. említnek először⁹⁾, egy névtelen városnál a Makra-hegyekből ered s Pankotánál egyesül a Solymos felől jövő kis Fejér-Körössel. E régi térképekre csak azért hivatkozom, hogy pár vonásból megérthes-

A Fekete-Körös folyása.

sük, kereskedők, utazók, katonák stb. mily végtelenül kevés hasznát vehették még a XVI. század derekán is a kartographiának. Különösen XVII. századbéli írók roppant mocsarasnak mondják a Fekete-Körös környékét.

1) *Müncheni* lt. XXXI. 228. — 2) *U.-o.* XVII. 118. és *DI.* 20281. — 3) *Békés* m. tört. évk. VIII. 128. — 4) *DI.* 20623. — 5) *Haan-Zs.* 42. — 6) *DI.* 13244. — 7) *Márki*, A Fekete-Körös és vidéke. Nagyvárad, 1877. — 8r., 146 lap. — 8) *Ortelius*nál a 84. táblán. — 9) *Fejér*, III. 1., 157.

Baloldalt a Dalomér, Barakonyér, Pókarétje, az Ökrösfolyó és Kerekmocsár (1344.) Csana-Keszi határában; a Haragpataka, a Hodos, Kereshida, Szabadrekettye, Somos és Mocséla, Vadász, Sámolykeszi, Seprős és Csegedszeg környékén, egyebekkel együtt, össze-visszabarázdálták a folyó mellékét s az árvizek maradványait hosszú időn át megtartották magukban. A legnagyobb baloldali mellékvíznek, a *Tőznek* nevét csak 1553. óta ismerjük¹⁾. A Fekete-Körösön is számos malom dolgozott; Csegedszegnél pl. 1429-ben három is. Ezek miatt szintén vezettek utak a folyóhoz, mely mellett Tamáshida (1241.), Kereshida (1429.), Földhíd (1477.) már pusztanevőkkel is emlékeztetnek, hogy a közlekedés érdekeit szemelőtt tartották. Tamáshida a legfontosabb átkelő- és vámszedő-hely volt még 1512. is²⁾. Az volt Sámolykeszi is, melynek erein 1461-ben a király egyenes parancsára kellett hidakat veretniök a Maróthyaknak. Ugyanez évben a Maróthyak a miatt pöröltek több kisebb birtokos ellen, hogy azok a Vadász falunál a Körösön keresztül épített hídjukat lerontatták³⁾. Révekről sehohsem értesítenek az oklevelek. De ezek is alkalmasint azon hasznélvezetek közé tartoztak, melyektől Maróthyék 1418. mind a két Körösön eltiltották szomszédaikat⁴⁾. — A helyi közlekedés csak egyszerű *csolnakokon* történt, melyeket — mint jobbadán manap is — egyetlen fatörzsből vájtak ki; a legrégebb csolnak, melyet okleveleink említnek, 1486-ból egy feketegyarmati molnáré⁵⁾.

A Szarazér, Beregszó s más folyók közlekedési jelentőségét az emlékek nem őrizték meg.

A *szarazföldi közlekedés* főbb vonalai szintén a fővölgyek irányában haladtak, sőt talán a római töltéseket is felhasználták. Legalább 1241-ben, a tatárjárás idejében, a menekülők Tamáshidáról egyenesen a római sánctot követve jutottak a nadabi szigetre. Legnevezetesebb volt a marosmenti országút. Erdélyből kifelé Kolozsvártól egy út vezetett Dévának, mely onnan délnyugatnak Karánsebes és nyugatnak egyenesen Lippa felé ágazott el. Ez út Solymosig, úgy látszik, a folyó jobb partját követte; legalább 1514-ben a solymos-váraljiak legelője az országút közelében feküdt⁶⁾. Az út egyrészt tovább haladt Arad felé, másik ága ellenben, a solymosi és lippai várak védelme alatt, a folyó balpartjára, Temesvár felé ment át. Az átszállás kompon történhetett. Egyébiránt kétségtelen, hogy idáig is egyenes út kötötte össze Lippát a baloldalon fekvő helységekkel. A lippai országútát közvetlenül a Maros mellett fekvőnek mondja egy 1514. s egy 1525. évi okirat⁷⁾. Lippán mindenesetre több út találkozott.

1) Így is csupán Thewz-Zellesthye összetételben. Orsz. It. NRA. CCCIXCVIII., 31.

— 2) *Haan*, Dipl. 114. *Böloni*-lt., 1512—3. — 3) *DI.* 15556. — 4) *DI.* 10711. *Haan*, 48.

— 5) *DI.* 19477. — A csálai határban a Holt-Maros iszapjában 1889-ben egy csolnakba fektetett ember csontvázát találták. Kár, hogy e leletet nem vizsgálták meg alaposan. —

6) A solymosiák kérelme, 1514. *Müncheni* It. — 7) *Újhelyi*-lt. II. 28., III. 16.

Elég élénk volt pl. a közlekedés Buda felé, a meddig 1525-ben egy kocsiért 10 frtot kellett fizetni¹⁾. A dévai út egyik főállomása Arad volt, hová, Mikelaka felől, a Közép-útczán keresztül vezetett be. Nagy fölháborodást keltett, midőn 1431-ben a vásártér felé tartó *egyik* országútat, «melyet régóta használnak», a prépost «sövénynyel s igen erős akadályokkal elzáratván», kertjéhez akarta foglalni²⁾. Aradnál tehát szintén több országút találkozott. Szegedfelé ugyan, főkép a sok mocsár elkerülése végett, kocsi helyett inkább hajón közlekedtek³⁾; de Papi, Tornya, Batonya, Nagy-Iratos és Csongrád irányában járt út vezetett Budára. Egy másik, Asszonylakán át, Temesvárra s ez útból kitérve, Rékason át Lugos felé vitt⁴⁾. Egy harmadik Mácsán, Királyin, Simádon, Szilason, Székudvaron, Görhén, Széken, Erdőhegyen, Bökényen s úgy nagykerülővel Tamáshidán át Nagyváradra tartott⁵⁾. Ez út elejét Szívesútnak (Ssyweswth) nevezték. Simádon több út kereszteződött. Egy út pl., melynek iránya feltűnően összeesik az ú. n. Trajánnal, Székudvar, Pél, Varsánd és Gyula felé ment⁶⁾.

Gyuláról azután Boros-Jenőig a két Körös közt ismét egyenes összeköttetést találunk, mi annyival érdekesebb, mert e vonalat ma teljesen elhanyagolják. Valószínű, hogy visszafelé Pélig a már ösmert utat követte; onnan Nadab, Köbli, Kerecsen, Csente, Hegenháza és Nagy-Somos falukon át ért Zarádra⁷⁾. Zarádról egyik ága Pankota, Galsa, Siri, Világosvár s Kovászi felé haladt s Pálülésénél ért ki az erdélyi útra; a főút Zarádrévénél szegte a Csigert s ismét a Körös baloldalán maradvá, Sikulán át ért Jenőre. Csakhogy ez útnak aligha volt meg mai országos jellege; különben a tájékkal kevésbé ösmert németek nagyobb része nem vesztetett volna el 1566-ban a gyula-jenői úton. Ez út, annyira-mennyire, ki volt építve a Fejér-Körös mentén körülbelül Körösbányaig⁸⁾. Jenőtől egy vonal Bél felé fordult, a másik pedig, az ereken át, a Fekete-Körös felé tartott és Sámolykeszi, Csegedszeg, Vadász, Sződi, Erdő-Gyarak és Fekete-Bátor falunak tartva, Kölesér táján torkollott a tamásdai útba, melylyel együtt folytatódott Várad felé. Ezen ú. n. makrai út bihari szakaszának aránytalan megadóztatása miatt Biharvármegye közgyűlése 1409. aug. 7. vizsgálatot rendelt⁹⁾.

A «via publica», «via regia», vagy «via libera», a mint a közútat nevezik itt említett okleveleink, a hegyvidéken elég jók lehettek, mert kő és kavics volt. A hegyek gerinczén helyenként még most is vannak meglehetősen jó karban maradt ú. n. tolvaj-utak, melyek annyit mindenesetre bizonyítanak, hogy a XV—XVI. században tudtak is, szoktak is utakat

1) *Tört. Tár*, 1877., 156. — 2) *Fábián*, I. 205. — 3) Az arad-csála-bodrogi utat Aradvármegye 1787. ápr. 21. nyilatkozata szerint, *ősiidőktől fogva* használták. (Aradm. jk. 1787., 684. sz.) — 4) 1388—1499. Dl. 29728. L. *Fábián*, I. 237—8. *Tört. Adattár*, 1872. II. 379—81. — 5) 1394-ből. *Haan-Zs.* 56—7. — 6) 1495-ből Dl. 26062. és *müncheni* lt., XVII., 120. — 7) 1438-ből Dl. 13244. — 8) Erre emlékeztet is 1439-ből Bucsáva vidékén Lukácsútja és Basarabásza táján Útfalva neve stb. Dl. 24822. — 9) *Bölöni*-lt.

építeni nálunk. Ilyen út vezetett 1510-ben a Rózsáshegy gerinczén Pál-
ülésétől Világosig¹⁾. — Lenn a síkon a falukat dűlőútak kötötték össze;
sőt a mocsarak közt olykor csak gyalogútak kigyóztak, pl. Vadász vidékén
a Bajösvény²⁾, melynek neve ugyancsak jellemzetes.

Gyalog, lóháton, vagy kocsin, télen bizonyosan szánon is közlekedtek
az emberek. A talyiga Aradban még a XVIII. században sem divatozott.
Varsádon 1280-ban is királyi szekereszek laktak³⁾ s a fuvarozás,
kivált háborús időkben, a rossz útakban, itt is egyik legnagyobb terhe volt
a földnépének. Maga az útkészítés, hídépítés nem volt közteher, hanem,
mint ez igen világosan látszik a sápolykeszi vásárszabadalomból, azt
illette, kit a vám- és révjog illetett. Költekezéseinek egy részét az utasok
megtérítették ugyan s mint az 1409. évi panaszból kitűnik, egyesek mohón
is láttak költségeik visszafizettetéséhez; az útdó azonban akkortájt, ha
fel-felszóltak is ellene, nem nyomta különösebben a népet. Igaz, hogy az
urak sem vették valami komolyan az útépitést s a távolabb, a megyén
kívül lakók meglehetősen el is hanyagolták. Hiszen az alföldi váraknak
főelőnyei közé számították, ha hozzáférhetetlen mocsarak közt épültek. A
csatornákat, melyeket váraik körül ásattak, nem a folyók vizének szabá-
lyozására, hanem inkább szétterítésére használták; mint a hogy a molnár
is csak saját külön érdekei szerint készített gátot, vagy csatornát, hogy
a vizet feldúzzaszsa s egykedvűen pörölt, ha a szomszéd gazda panaszt
tett ellene, mert rétjeit, szántóföldséit elárasztotta. A közlekedés vonalainak
kijelölése, készítése és fenntartása majdnem teljesen magánügy volt; azért
olyan kanyargósak, olyan alapnélküliek és olyan elhanyagoltak.

1) *Müncheni* lt., rdl. ir. — 2) *DL*. 12086. — 3) *Fejér*, V. 3., 215.

